

УДК 792.8. 37.036.

Бистрянцева Наталія Митрофанівна
провідний концертмейстер кафедри
класичної хореографії та методики
викладання.

Стаття розкриває регіональні особливості танцювальної музики України.

Регіональні особливості танцювальної музики України.

Культура українського народу, створена протягом століть – унікальна, різнобарвна, різноманітна. Одним з найголовніших місць в цій культурі займає музично – хореографічне мистецтво.

Тема нашої статті - регіональні особливості танцювальної музики України.

Метою статті є - дослідити особливості танцювальної музики різних регіонів України.

Завдання - проаналізувати на прикладах танцювальної музики взаємовплив на музично – хореографічну культуру різних національних культур.

Великий вклад в вивчення музично – хореографічного мистецтва внесли такі видатні діячі як А. Гуменюк – доктор мистецтвознавства, професор. Він видав „ Українські народні танці” (мелодії), „Українські народні танці” (два видання – 1962 – ий та 1969pp.), „ Народне хореографічне мистецтво України”. В. Верховинець розкрив красу українського танцю завдяки записам цілого ряду рухів, розробці словесного способу запису та доповненню його музичним матеріалом і схемами. Його „Теорія українського народного танка” репертуарний збірник „Весняночка” – гідний внесок у розбудову народного хореографічного мистецтва України. „Український танець” – плід п’ятидесятирічної праці відомого українського

балетмейстера, педагога, заслуженого діяча мистецтв України К.Ю.Василенка (1997.)

Взаємовплив між хореографічними культурами народів сусідніх країн – одна з найцікавіших, але на жаль ще малодосліджених проблем. В своїх працях торкалися цієї проблеми К.Василенко (Укр. Танець підручник К., Мистецтво., 1997. Частина 4 Взаємозв'язки та взаємовпливи українського танцю і хореографії народів, які мешкають в Україні.), О. Голдрич (Хореографія Львів „Край” 2003 Стилiстичні особливості українських народних танців та їх районування).Музичному аналізу танцювальної музики велику увагу приділив А.Гуменюк. На сучасному етапі на жаль мало приділяється уваги вивченню стилістичних регіональних особливостей українських танців і танцювальної музики. В практичній роботі балетмейстерів та концертмейстерів, які допомагають у підборі музичного супроводу, спостерігаються значні недоліки. Дуже часто танець нагадує мозаїку різнохарактерних танцювальних рухів, запозичених у різних за змістом танців. Наприклад називають танець „Гопак”, а рухи можна побачити характерні для польки чи навіть коломийки. Подібне спостерігається і в музиці. Замість того, щоб відповідно до змісту танцю, по – новому розробити фактуру музики, використовуючи різні засоби музичної виразності, концертмейстери об'єднують ряд різноманітних щодо змісту мелодій. На сучасному етапі тема нашої статті вважається дуже актуальною.

Культура та побут українського народу, маючи багато загальнонаціональних рис, має багато особливостей. Ці особливості виявляють у територіальному аспекті й зумовлені характером історичного розвитку районів України природно – географічними умовами, взаємозв'язками з іншими народами. З цього погляду Україну поділяють на такі регіони: Центральна Україна, Волинь, Полісся, Поділля, Буковина, Прикарпаття, Закарпаття, Гуцульщина, Слобожанщина, Степова Україна. Для кожного регіону характерні як загальні українські танці такі як Гопак,

Козачок, так і характерні для того, чи іншого регіону, це стосується і музики.

Розглянемо особливості музичного супроводу цих регіонів.

Центральний регіон – це один з найдавніших і найгустіше заселених районів України. Регіон цікавий розмаїттям місцевих варіантів традиційної культури. У цьому регіоні побутують всі танцювальні жанри, але найпоширеніші це: гопак, козачок, метелиця, польки.

Гопак (від «гопати», «плигати», «скакати») Музичний розмір 2\4, виник у козацькому побуті і спочатку виконувався одними лише чоловіками під відповідні пісенні мелодії, загальний характер та ритмічна природа яких відповідала цьому танцеві. Найбільш типові серед них — «Од Києва до Лубен», «І лід тріщить», «Гречаники», «По дорозі жук, жук» та деякі інші.

Пісні, які супроводили гопак, і сам танець виконували переважно в інструментальному супроводі (на бандурі, торбані, скрипці, сопілці або ж цілим інструментальним ансамблем типу «троїстої музики»). Фактично пісенні мелодії гопаків, козачків, коломийок тощо, мова про які буде далі, стали основою для створення через інструментальний супровід вже специфічної інструментальної народної музики, що в своїй основі є танцювальною.

. Ідейно-емоційний зміст танцю в цілому має героїчний характер. Тому мелодії в інструментальному виконанні звучать то мужньо і героїчно, то радісно й запально, залежно від того, які риси вдачі людини змальовано хореографічними засобами виразності.

Мелодій гопаків дуже багато. Але не зважаючи на різноманітність гопаків, існують загальні ознаки це: ладове співставлення окремих речень чи періодів, внутрішньо ладове інтонаційне зрушення та варіаційний виклад.

Козачок (зменшене від слова «козак»; в західних областях України цей танець так і називають — козаком). Музичний розмір 2/4.

Мелодії, під які виконується козачок, у швидкому і дуже швидкому темпі. Іноді козачок виконують під ліричну тему у помірному темпі. В загальному ж оптимізм, радість, нестримні веселощі — ці риси вдачі українського народу є основою емоційного змісту козачків.

Для мелодій козачків властиве широке використання внутріладових інтонаційних зрушень, протиставлення мажору та мінору. За формою козачки мають структуру так званого „квадрату”. Вони складаються з двох, трьох і навіть більше періодів. Типовою ознакою мелодій козачків є дрібний (бісерний) ритмічний малюнок.

Народні пісенні й інструментальні мелодії козачків настільки емоційно виразні й художньо яскраві, що, як зазначалося, з давніх-давен привертали увагу митців України, Росії, Польщі та інших країн, вже у XVIII ст. звучали в творах польських композиторів, у балетах „Новая героиня, или женщина-козак”, „Торжество России” (автором яких, як вважають, був Кавос). Яскраві зразки цих мелодій використано у 4-й частині симфонії № 21 невідомого автора, в опері «Катерина» М. Аркаса.

Метелиця – танець, який танцювали на Різдвяні свята та Новий рік. Музичний розмір – 2/4 темп дуже швидкий. Мелодія нагадує кружляння завірюхи. Музичний період “метелиць” завжди займає 16 тактів.

Метелиця, з хореографічного зору — вид хороводу. Тексти пісень до цього танцю відображають побут народу і мають гумористичне забарвлення. Найбільш відомий серед них:

„Ой на дворі метелиця,
Чому старий не жениться?
Ой ніколи женитися,
Бо нікому журитися”... і т. п.

Крім згадки про метелицю, дуже часто вживають вигук «гоп», характерний для виконавців гопака. Таким чином, цей танець з одного боку пов'язаний з хороводами (особливо за хореографічною структурою і характером виконання), а з другого — з гопакми. Для такого висновку є

певні підстави. Метелицю майже завжди супроводжують на інструментах (скрипці, сопілці, бандурі, цимбалах, баяні, а також інструментальними ансамблями).

Полька (чеського походження - половинка, тобто півкроку), в Україні побутує дуже давно і набула специфічного національного колориту, тому вважається українським народним танцем. Це також і пісня, і інструментальна п'єса. Полька побутує в різних регіонах України, але найпоширеніший танцем вона є в Поліссі та на Волині.

Пісенні танцювальні мелодії польки в народі зустрічаються рідко. Переважна більшість їх є інструментальними п'єсами, часто досить розгорнутих форм.

У **Поліському регіоні** є чимало білоруських сіл тому як і в рухах так і в музичному супроводі є чималий вплив білоруської музично-хореографічної культури. Найулюбленішим танцем полісся є полька. По характеру поліські польки стрімкі, поривчасті інтонаційно нагадують білоруські польки. Основні лади танців полісся - це мажор і мінор. Дуже часто зустрічається протиставлення мажору та мінору. Темпи різні – від помірнього до швидкого.

На музичну культуру **Волині** вплинула польська та чеська музичні культури. Волинські танці по характеру піднесено шляхетні, сповнені самоповаги. Навіть полька волинська має більш стриманий характер ніж поліська полька. Цікавим є музичний супровід до танцю „Крутях” музика народна в обробці М. Стефанишина. Музичний розмір 3/4 , темп – помірно-швидкий. Дрібний ритмічний малюнок мелодії з постійним зміщенням акцентів.

Різнобарвним є регіон Карпат, який поділяється на Закарпаття, Прикарпаття, Буковину та Гуцульщину.

Коломийка — загальна назва пісень, інструментальної музики і танцю є найпопулярнішим танцем регіонів Закарпаття, Прикарпаття, Гуцульщини, Буковини. Це вид синкретичної народної творчості, в

якому об'єднано поетичне слово, музику і хореографію. Тексти коломийок за змістом найрізноманітніші. В них змальовано як ліричні почуття й радощі, так і глибокий, сповнений драматизму смуток. Характерними ознаками для мелодій коломийок є широке застосування синкопованих ритмів та різноманітних прикрас - мелізмів.

На **Закарпатську** музично-хореографічну культуру наклала відбиток угорська культура. В музичному супроводі можна почути багато характерних для угорської музики синкопованих ритмічних малюнків, наприклад в таких танцях як : „Березнянка”, „Увиванець”, „Бубнарський”, „Бойківські забави”. Взаємовплив можна спостерігати і в використанні мінорного угорського ладу, а також темпових відхилень від повільного до дуже швидкого та ін. .

Географічні умови **Буковини** не однорідні - від низин Попруття аж до гір, вони впливають як на побут, своєрідність обрядів, так і на мистецтво.

Найпопулярнішими танцями Буковини, як і взагалі Карпат, є коломийка, гуцулка, верховинка. В передгірській та гірській території це „Аркан”. Але завдяки сусідству з Молдовою на Буковині є своєрідні танці бессарабської частини – ганки, сербини, хора та ін. .

Вплив молдовської музичної культури ми можемо спостерігати на музичних прикладах буковинських танців „Буковинський парубоцький”, „Голубар”, „Тропотійка”, „Буковинський ліричний” та ін. . Особливість помічаємо і у використанні мелізмів, характерних мелодійних зворотах, дрібному ритмічному малюнку мелодії тощо.

Прикарпаття - великий регіон, який складається з локальних районів: Гуцульщина, Бойки, Лемки, Покуття, Галичина. Етнографічна специфіка цього регіону виражена передусім багатьма характерними елементами різних ділянок побуту і традиційної культури. Це не тільки цікаві риси етнографічної перехідності прикордонних зон, а й самобутні етнокультурні реалії, які простежуються в традиційному народному одязі, у багатьох звичаях та обрядах, а також в музичному фольклорі та танцях.

Розвиток сценічної хореографічної культури Східної Галичини 20 - 30-х років ХХ століття відбувався у рідніщі загальноєвропейських художньо-мистецьких тенденцій. Специфіка даного процесу, обумовлена тогочасними суспільно-історичними реаліями (у цей період регіон входив до складу Польщі), полягала у співіснуванні та взаємодії українського і польського танцювального мистецтва як невід'ємних складових культури краю. Водночас, активізація творчого процесу

Найкращі зразки народних танців збереглися завдяки невтомній праці таких видатних хореографів: Ярослава Чуперчука, Володимира Петрика, Алли Зібаровської, Василини Чуперчук — Дрекало. Відшукуючи у найвіддаленіших куточках Карпат зразки танцювального фольклору, вони зберегли його першооснову і винесли їх на сцену. Це такі танці як: „Півторак” – стрімкий, темпераментний за характером. Музика народна, обробив та записав музику Б.Білик. Музичний розмір 2/4. Темп дуже швидкий. Мажорний лад.

Танець „Аркан” є одним з найулюбленіших старовинних українських танців. Музика народна в обробці Б.Білика. Своєрідність цього танцю полягає у швидкій зміні та різноманітності темпів та ритмів. Музичний розмір - 2/4. Старовинний танець „Голубка” побутує на Покутті. Музика також є народною в обробці Б.Білика. Музичний супровід складається з двох тем. Особливістю танців Прикарпаття є те, що в танцях дуже часто використовуються вокальні моменти. В „Голубці” також перша тема під яку виходять чоловіки, спочатку співається, а потім переходить у танець. Музичний розмір - 2/4. Використовується характерний лад - в мінорі звучить мажорна II ступінь. Друга тема – жіноча. Для цієї теми характерний дрібний ритмічний малюнок мелодії - тільки шістнадцяті, темп стриманий. Тема звучить в паралельному мажорі. Загальний танець звучить під першу тему, але в дуже швидкому темпі.

Цікавим є музично-хореографічне мистецтво **Слобожанщини** Слобожанщині, що відіграла в Україні велику роль як територія, де

перехрещувались шляхи Сходу та Заходу, Півдня і Півночі, і **Півдня України**. Нажаль, дуже мало дослідницької літератури в цій царині мистецтва. Візитною карткою півдня є „Херсонський гопак”, який записав В.Верховинець – теоретик, балетмейстер, музикант, збирач — фольклорист. Він приділяв дуже велику увагу танцювальній музиці. Його аранжування народних мелодій відзначалося добрим смаком і відчуттям стилю. Музичний супровід до цього танцю теж зроблений ним. „Херсонський гопак” за характером – стрімкий, запальний танець, має декілька тем, музичний розмір 2/4.

В своїх спогадах видатний хореограф Ярослав Маркіянович Чуперчук писав: „ Сьогодні в моді плагіат... Творчі люди мають можливість один в одного запозичити все, що їм заманеться. Яким ще словом можна назвати те, що без дозволу, переступаючи всі норми етики, крадемо один в одного... В ансамблях допускають еkleктику в одязі, музиці танцях. Колектив повинен нести культуру свого краю. Не можна творити мистецтво не знаючи серця народу, не заглибившись у його душу. [12.35с.]

Отже, музика як невід’ємна частина хореографічного мистецтва є важливою складовою професійної підготовки майбутнього хореографа. Саме тому він повинен бути музично освіченим, мати необхідний комплекс знань щодо закономірностей музичних форм та жанрів, а також знати методи роботи з музичним супроводом.

Список використаних джерел:

1. Василенко К. Теорія українського народного танцю. – К.: Муз. Україна, 1998.– 493с.
2. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. – К: Мистецтво, 1968. – 141с.
3. Гуменюк А. Українські народні танці. - К.: Академія Наук України, 1962.– 359с.

4. Стацько Б. Танці з Прикарпаття: навчальний посібник/ Богдан Стацько. – 2-ге вид. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – 206с.
5. Полятикін М.А. Народні танці Волині і Волинського Полісся. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. – 102с
6. Демків Д.П. Ярослав Чуперчук: феномен гуцульської хореографії: Нарис, спогади, фотоматеріали /Вступ ст. Р.Кирчіва. – Коломия: Вік, 2001. – 168с.+ 48с. іл. .